

İMPARATOR I. JUSTINIANOS'UN İLK YILLARINDA BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN MEZOPOTAMYA SINIRI (527-532)

Ahmet KÜTÜK*

Özet

VI. yüzyıl, Mezopotamya hâkimiyeti için doğu sınırında Sasanilere karşı asırlardan beri mücadele içerisinde olan Bizans İmparatorluğu için ayrı bir önem ifade etmektedir. İmparatorluk, özellikle bu yüzyılın başında güçlü kalesi Amid (Diyarbakır)'i Sasanilere kaybettikten sonra (504) doğu sınır politikasında önemli değişikliklere gitti. İmparator I. Anastasius döneminde (491-518) alternatif istihkâm şehri Dara, iki taraf arasında var olan anlaşmaya aykırı olmasına rağmen üç yıl gibi kısa bir süre içerisinde doğu sınır güvenliği için inşa edildi. I. Anastasius'un Mezopotamya sınırını takviye konusunda gösterdiği bu çaba, VI. yüzyılın ikinci çeyreğinde tahta oturan I. Justinianos (527-565) döneminde de tüm hızıyla sürdürüldü ve yapılan istihkâmlar takviye edildi.

Bu makalenin problemi, imparator I. Justinianos'un Mezopotamya sınır politikasını tespit etmektir. Bu çerçevede General Belisairus'un doğu sınırına atanmasıyla meydana gelen hareketlilik, Bizans İmparatorluğu'nun uzun zaman sonra rakipleri Sasanilere karşı bu sınırdaki elde ettikleri Dara Zaferi (530), Callinicum (Rakka) Savaşı (531) ve hemen akabinde iki taraf arasında imza edilen Sosuz Barış (532) gibi bu dönemin önemli olayları vesilesiyle imparator I. Justinianos'un takip ettiği Mezopotamya sınır politikasının esasları belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *I. Justinianos, Belisarius, Bizans İmparatorluğu, Dara, Nusaybin, Sasaniler.*

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi Tarih Bölümü.

The Eastern Frontier of Byzantine Empire In The First Years of Emperor Justinian I. (527-532)

Abstract

The VIth century has a special importance for the Byzantine Empire, which for centuries fought against the Sassanians for the domination of the frontier region of Mesopotamia. At the beginning of this century, after losing the strong fortress of Amid (Diyarbakır) in 504, the Byzantine Empire made significant changes in its policy concerning the Eastern border. In the period of Anastasius I (491-518) the fortified city of Dara was built in a short time of three years despite the fact that this action was contrary to existing agreements between the two powers. The efforts of Anastasius I to strengthen the Mesopotamian border were continued in the period of Justinian I (527-565) who ruled in the second quarter of the sixth century.

The problem of this article is to identify Mesopotamian border policy of Justinian I. In this context, we'll try to specify this policy by the activities about the Eastern border after General Belisarius had been given command there; the Battle of Dara (530), which resulted in the first Byzantine victory over the Sassanians in a long time; the fight that in the sources goes under the name of War of Callinicum (Raqqā) (531); and the Eternal Peace that was signed immediately afterwards by the two powers (532).

Key Words: *Justinianos I, Belisarius, Byzantine Empire, Dara, Nisibis, Sassanids.*

Giriş

Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki toprakları içine alan Mezopotamya, tarihin ilk devirlerinden itibaren Romalılar ile İranlılar arasında ihtilaf konusu olmuştur. Romalıların Mezopotamya'daki sınırlarını Dicle'ye; Sasanilerin ise Fırat'a dayandırma çabaları bu coğrafyadaki birçok şehrin bir savaş alanı olmasına sebep oldu. Dolayısıyla bu bölgenin, Amid (Diyarbakır), Edessa (Urfa), Nisibis (Nusaybin), Dara (Oğuz Köyü), Martyropolis (Meyyafarikin-Silvan), Resu'l Ayn (Ceylanpınar), Callinicum (Rakka), Circesium (Karkisya) gibi önemli şehirleri, bu mücadelenin ilk dönemlerden itibaren Romalılar ve İranlılar arasında anlaşmazlık konusu oldu ve sürekli olarak iki imparatorluk arasında el değiştirdi.

Miladi IV. Yüzyıl, Romalıların sınırdaki mücadelede rakiplerine nazaran daha muvaffak olduğu bir dönem olmuştur. İmparator Diocletianus (285-305) döneminde sınırdaki başarılı mücadeleden sonra imza edilen 303 yılındaki antlaşmaya göre bütün Kuzey Mezopotamya ve Dicle ötesindeki şehirler

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

Romalılara terk edilecek, Habur Nehri taraflar arasında sınır olacaktı¹. Sasaniler adına ağır hükümler içeren bu antlaşma maddeleri sonraki Sasani hükümdarları tarafından yok hükmünde sayıldı ve Sasaniler adına kaybedilen topraklar için mücadele başladı. Özellikle Büyük Constantine'in ölümünden (337) sonra Roma İmparatorluğu'nun güç kaybı ihtiraslı Sasani hükümdarı II. Şapur'u harekete geçirdi. Böylece II. Şapur dönemi Sasanilerin Mezopotamya'daki saldırganlığının arttığı, şiddetli savaşların ve ağır kuşatmaların gerçekleştiği bir dönemi temsil etti. Neticede II. Şapur, verdiği bu mücadelenin semeresini 363 yılında aldı ve bu yıl imzalanan barış ile önceki antlaşmada kaybedilen bölgenin önemli bir kısmı geri alındı².

VI. Yüzyıla gelindiğinde Mezopotamya'daki egemenlik mücadelesi daha da kızıştı. Özellikle Bizans imparatoru I. Anastasius (491-518)'un doğu sınırına çok yakın mevkide Nusaybin'e yaklaşık 30 km mesafede bulunan Dara adı verilen yerleşim yerini yeni bir sınır güvenlik şehri olarak tanzim etme çalışmaları Sasani cephesinde tepki ile karşılandı. Sasaniler bu bağlamda inşa faaliyetlerini engellemeye çalıştılsa da başarılı olamadılar ve Dara kısa süre içerisinde doğu sınırında bir Roma garnizon şehri olarak boy gösterdi³.

Dönemin kaynakları, Bizans imparatoru I. Justinos (518-527)'den sonra onun yeğeni olup o sırada bir general olan I. Justinianos (527-565)'in tahta oturduğunu ve 38 yıl hüküm sürdüğünü kaydederler⁴. I. Justinianos'un Bizans İmparatorluğu'nun başına geçmesiyle birlikte İranlılara karşı yapılan Doğu savaşları yeni bir ivme kazandı. İmparator, hâkimiyetinin ilk beş yılında Sasani

¹ Geniş bilgi için: Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. I, Philedelphia, 1804, I, s. 419-420; George Rawlinson, *Seven Great Monarchies of the Ancient Eastern World*, vol. III, New York, 1875, s. 306-307; M. Dodgeon-S. Lieu, *The Roman Eastern Frontier And The Persian Wars, (A.D. 226-363), A Documentary History*, New York, 1994, s. 133; Thomas Keightley, *History of The Roman Empire, from the Accession of Augustus to the End of the Empire of the West*, (Ed. J. T. Smith), Boston, 1841, s. 293; P. M. Sykes, *A History of Persia*, vol. I, London, 1915, s. 442 vd.

² Bkz. Msiha Zha, *Erbil Vekayinamesi*, (çev. E. Sever), İstanbul, 2002, s. 117-118; Gregory Abu'l Ferec (Bar Habreus), *Abu'l-Farac Tarihi*, I, (çev. Ö. R. Doğrul), Ankara, 1999, s. 134-135; Rawlinson, III, s. 324-325;

³ Joshua, *The Chronicle of Joshua the Stylite*, (İng. çev. W. Wright), Cambridge, 1882, s. 70; Zachariah of Mtylene, *The Syriac Chronicle Known as That of Zachariah Mtylene*, (İng. çev. F. J. Hamilton-E. W. Brooks), London, 1899, s. 165-166.

⁴ Procopius, *History of the Wars*, (İng. çev. H. B. Dewing), vol. I, New York, 1914, s. 103; Zachariah, s. 221; John Malalas, *The Chronicle of John Malalas*, (ing. çev. E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott), Melbourne, 1986, s. 245; Anonim, "The Chronicle of Edessa (Urfa Kroniği)", (İng. çev. B. Haris Cowper), *The Journal of Sacred Literature and Biblical Record*, (ed. B.H.Cowper), vol. V, New Series, London, 1864, s. 38. Ayrıca bkz. Abu'l Ferec I, s. 152.

hükümdarı I. Kavad (488-531) ile 4 yıldır süren savaşa odaklandı. I. Justinianos, selefi I. Anastasius'un Dara'da inşa ettiği kalelerin güvenliği ve takviyesinin öneminin bilincindeydi ve onun döneminde Dara önemli ölçüde tahkim edildi⁵. Mezopotamya sınırlarının bu şekilde tahkim edilmesi ve Nusaybin yakınında bulunan Dara'nın güçlendirilmesi, I. Kavad tarafından savaş sebebi olarak kabul edildi. I. Kavad, bunları gerekçe göstererek I. Justinianos'un tahta çıkmasından bir yıl sonra 528 yılında Romalılara savaş ilan etti⁶. Bu dönemde iki büyük imparatorluk arasındaki Mezopotamya sınırı şöyleydi: 363 barışından bu yana Sasanilerin elinde bulunan Nisibis (Nusaybin)'e karşılık, güneyde Callinicum ve Circesium (Rakka ve Karkisya), Nusaybin'in 30 km. batısında bulunan ve 504 yılında ona alternatif bir istihkâm şehri olarak tanzim edilen Dara ile Martyropolis (Meyyafarikin) Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyet alanını teşkil etmekteydi.

Dara, bir sınır şehri olarak tanzim edilmesine rağmen Romalılar, Sasani Devleti tarafından haksız yere işgal edildiğini düşündüğü Nusaybin'den vazgeçmedi. Bu bağlamda Belisarius'un Dara'ya atanmasından önce Romalıların, Nusaybin'i ele geçirmek için başarısız bir teşebbüsü olmuştu. 526-527 yılında Stratelates Timostratos komutanlığındaki ordu ile Nusaybin'i almaya yönelik girişimler sonuçsuz kaldı⁷. Çağdaş müellif Zachariah'ın verdiği bilgiye göre, Romalı askerlerin şefi Timus (Timostratus?), sınırda dük iken bir ordu toplayarak Nusaybin'e karşı yürüdü. Fakat Nusaybin'i alamadı, oradan Thebetha Kalesi'ne çekildi. Yazın en sıcak zamanıydı. Orduya Dara'ya dönülmesi emredildi. Dara'ya ulaştığında birlikler tükenmişti⁸.

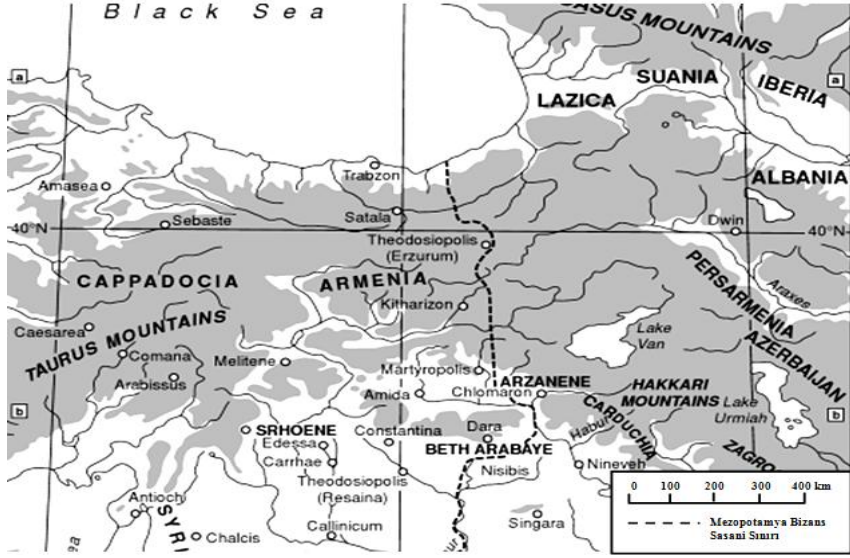
⁵ Lord Mahon, *The Life of Belisarius*, London, 1829, s. 32-33; Oswald Parry, *Six Months in a Syrian Monastery*, London, 1895, s. 160-161; Heraito Southgate, *Narrative of a Visit to the Syrian (Jacobite) Church of Mesopotamia, State of Christianity in Turkey*, New York, 1844, s. 187; "Mesopotamia", *Encyclopedia Metropolitana or Universal Dictionary of Knowledge*, (ed. Edward Smedley, Hugh James Rose, Henry John Rose), vol. XXII, London, 1845, s. 119; B. Dignas-E. Winter, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Cambridge, 2007, s. 103.

⁶ C. W. C. Oman, *The Byzantine Empire*, New York, 1908, s. 74.

⁷ Ernest Honigmann, "Nasibin", *İslam Ansiklopedisi*, c. IX, Eskişehir, 1997, s. 101; John L. Teall, "The Barbarians in Justinian's Armies" *Speculum*, vol. 40, no. 2, April 1965, s. 298.

⁸ Zachariah, s. 222.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

Harita 1: Geç Antik Dönemde Mezopotamya'da Bizans-Sasani Sınırı (B. Dignas-E. Winter, s. 61)

A. General Belisarius'un Doğu Sınırına Atanması (527)

İmparator I. Justinianos, ordusunun doğu sınırındaki mücadelesinden memnun değildi. Belisarius'tan önce imparatorluğun doğu birliklerini komuta eden Liberius'un bu yıl Nusaybin üzerine sefer yaptığı sırada karşısına hiçbir düşman kuvveti çıkmadığı halde panikle orduyu geri çekmesi imparatoru kızdırmıştı. Bu sebeple batı sınırında yıldızı parlayan Belisarius, doğudaki birliklerin komutanlığını yürütmesi ve burada Sasaniilere karşı verilen mücadeleye bir kimlik kazandırması düşüncesiyle imparatorluğun doğu sınırının askeri yönetim merkezi olan Dara'ya gönderildi⁹. Belisarius'un sınır generalliği görevine gelmesiyle imparatorluğun doğu sınırı yeniden hareketlendi.

Belisarius, Dara'ya ulaştığında düzenli birlikler yerine şaşkın, çoğu silahsız ve disiplinsiz bir asker grubu buldu, birçoğu Pers isminden bile

⁹ Procopius, I, s. 101; Abu'l Ferec, I, s. 152. Ayrıca bkz. Rawlinson, III, s. 441-442; W. G. Holmes, *The Age of Justinian and Theodora*, vol. I, London, 1907, s. 316, 320; R. N. Frye, "The Political History of Iran Under The Sasanians", *The Cambridge History of Iran*, (ed. E. Yarshater), vol. III/1, s. 152; Averil Cameron, *Procopius and The Sixth Century*, Duckworth, 1985, s. 156.

ürküyordu. Bu sebeple ilk iş olarak, Dara'da bulunan düzensiz Bizans birliklerini disipline etmek ve kentteki Bizans istihkâmlarını onarmak için çaba harcadı¹⁰. Bu dönemde, iki tarafın da önemli bir teşebbüsü yoktu. Lazica'da¹¹ devam eden mücadelede belirleyici bir sonuç çıkmamıştı. Belisarius Dara'da açıkça savunmada bekliyordu. Onun yardımcıları olarak Hermogenes ve Rafinus atandı. Rafinus, Sasani sarayında elçi olarak iyi tanınıyordu ve kış boyunca barış için onları oyalamakla görevlendirilmişti. İranlılar, 530 yılında Dara'nın zaptı maksadıyla büyük bir orduyla ilerleyene kadar da birkaç ay boyunca barış görüşmeleri devam etti¹².

General Belisarius'un, doğu sınırındaki Bizans birliklerini bir düzene koymasından kısa süre sonra sınırdaki mücadele başladı. Kaynaklar, 529 yılında Bizans ve Sasani orduları arasında bir çarpışmadan söz ediyor. Procopius, İmparator I. Justinianos'un, Belisarius'a İran sınırına yakın bir mevkiye bulunan *Mindouos*¹³ adı verilen mevkiye bir kale yapması talimatını verdiğini kaydediyor. Belisarius, imparatorun emrini aceleyle gerçekleştirmeye başladı ve kale birçok usta tarafından hatırı sayılır bir yüksekliğe ulaştı. Fakat İranlılar, bu durumdan endişelenerek inşaatı fiilli olarak yasaklamaya karar verdiler¹⁴. Gerçekte, o sırada iki imparatorluk arasında sınır bölgelerinde bu tür hareketlerden kaçınılmasına dair bir antlaşma vardı. Dara'nın tahkimi gibi, *Mindouos*'ta kale inşası da taraflar arasında var olan bu antlaşmaya aykırıydı. Dolayısıyla Sasaniler, her iki inşaata yaptıkları saldırıları da bu antlaşma uyarınca yasal zeminde yaptıkları kanaatindeydiler. Sasanilerin kale çalışmalarının durdurulmasına dair talebi Belisarius tarafından imparatora iletildi. İmparator, kale inşaatının durdurulmasına sıcak bakmıyordu. Belisarius'a takviye güçler gönderdi ve saldırılara sonuna kadar direnmesini istedi. Bizans ordusu kaleyi savunmak için yerleşti. Sasani ordusu kaleye saldırmak için ilerledi ve şiddetli bir savaş başladı¹⁵.

¹⁰ Procopius, I, s. 109. Ayrıca bkz. Mahon, s. 298.

¹¹ Lazica, Karadeniz'in güneydoğu sınırını ihtiva eden bölge olup Bizans-Sasani sınır hattı üzerinde taraflar arasında anlaşmazlık konusuydu.

¹² Rawlinson, III, s. 442; Holmes, II, s. 396.

¹³ Bugünkü mevki tam olarak tespit edilememekle birlikte Sasani sınırına çok yakın mevkiye bulunmaktaydı. Procopius, *Mindouos*'tan "Nusaybin'e giderken sol tarafta" şeklinde bahseder. Muhtelif görüşler için bkz. C. Lillington Martin, "Where Was The Fortified Site of Mindous Constructed?" *Master of Studies in Late Antique and Byzantine Studies*, Trinity Term 2012, s. 1-22.

¹⁴ Procopius, I, s. 103; Rawlinson, III, s. 442; Holmes, II, s. 395-396.

¹⁵ Mahon, s. 33-34.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

I. Justinianos, aynı zamanda Lübnan'daki askerleri komuta eden, genç ve savaşmaya istekli Coutzes ve Bouzes kardeşlerin de oraya gitmesini emretti. Böylece, ordular birlikte toplandı ve inşaat bölgesine birlikte girildi. İranlılar işi engellemek, Romalılar ise işçilerini savunmak için bütün güçlerini kullandılar. Belisarius, inşa çalışmalarını sürdürürken Sasaniler, I. Kavad'ın oğlu prens Xerxes'in komutasında 30 bin kişilik bir orduyla Mezopotamya topraklarına yürüdü. Romalılar birliklere katılmış birkaç komutanın emri altında onlara karşı ilerledi. Sonuçta, Romalıların ağır bir mağlubiyete uğradığı şiddetli bir savaş meydana geldi¹⁶. Muzaffer Sasani ordusu, Romalıları Dara içlerine kadar kovaladı ve bir engelle karşılaşmaksızın bitirilmemiş olan kaleyi yıkmak için ilerledi. İstihkâm yerle bir edildi. Sasani ordusu, önemli tutsaklarla İran içlerine yönelerek Nusaybin'e döndü¹⁷.

B. Dara Savaşı ve Zaferi (530)

General Belisarius, Mindouos'taki başarısızlıktan sonra Dara'ya dönerek birliklerin eksikliklerini takviye etmeye devam etti. 530 yılına gelindiğinde Romalılar adına büyük bir başarı olarak kayıtlara geçen Dara Zaferi, aynı zamanda Belisarius'un doğu sınırındaki gayretinin ilk meyvelerini aldığı bir zafer oldu. Taraflar arasında konuşulan bir barış vardı, fakat İranlılar gerçekte barışı istemiyordu¹⁸. Bu savaşta Romalıların politik ve askeri stratejisi şöyleydi: Nusaybin'e saldırmak ya da Sasanileri görüşmeye zorlamak¹⁹.

Dara zaferiyle ilgili olarak en önemli kaynağımız savaşın canlı tanığı olan Procopius'tur. Belisarius'un yasal danışmanı veya vergi memuru olarak görev yapan müellifin konuyla ilgili sunduğu bilgiler, savaşın ayrıntılarını gözler önüne seriyor. Onun verdiği bilgiye göre, tarafların barış için görüştüğü bir esnada, aniden birisi Belisarius ve Hermogenes'e gelerek İranlıların Bizans topraklarını istila etmeye hazırlandıklarını ve Dara'yı ele geçirmek için çok

¹⁶ Procopius I, s. 103; Rawlinson, III, s. 442; J. B. Bury, *A History of The Late Roman Empire, from Arcadius to Irene (AD. 395-800)*, vol. I, London, 1889, s. 372-373; Mahon, s. 34; Teall, s. 298; Adrian Fortescue, "Justinian I", *Catholic Encyclopedia*, vol. VIII, New York, 1913, s. 578.

¹⁷ Mahon, s. 34; Holmes, II, s. 396; Rawlinson III, s. 442; Cameron, s. 157. Abu'l Ferec'in tarih vermeksizin Belisarius komutasındaki Romalılarla İranlılar arasındaki gerçekleşen ve Romalıların yenilgisiyle sonuçlanan çarpışmaya dair düştüğü kayıtlar da muhtemelen bu olayı ifade ediyor. Bkz. Abu'l Ferec, I, s. 152.

¹⁸ Bury, I, s. 373; Charles Diehl, "Justinian's Government in the East", *The Cambridge Medieval History*, vol. II, New York, 1913, s. 28.

¹⁹ C. Lillington Martin, "Procopius On Roman, Persian And Gothic Strategy Near Dara & Rome", *Lampeter Working Papers in Clasisics Draft Only*, Leiden, 2008, s. 7.

istekli oldukları haberini vermiş, onlar da bu haberi duydukları zaman olası bir savaş için hazırlıklara girişmişlerdi. Belisarius, ilk olarak Dara'nın karşısında uzanan Nusaybin'e bir taş atımı mesafede bir hendek kazdı. Düz bir hat üzerinde olmayan bu hendeğin ortasında oldukça kısa düz bir kısım vardı ve bunun sonunda ilkinde paralel iki hendek daha kazıldı²⁰. Belisarius, Homogenes'in yardımıyla Dara'daki karışık ve düzensiz birliklerden oluşan ve çoğu Hunlar ve Herullerden mürekkep 25 bin kişilik bir ordu topladı. Ayrıca, Dara kapısından Nusaybin'e doğru taş fırlatılması için geçişi çeşitli yollardan kesen derin bir çukur kazıldı. Bu hendek gerçekte beş ayrı hendeğin oluşuyordu. Şehrin karşı duvarına paralel uzanan her merkez hendeğin sonunda, sağ dış açığa doğru bir hendek uzanıyordu²¹.

Belisarius'un savaş düzeni şöyleydi: Merkez hendekle şehir arasında Belisarius ve Hermogenes'in birliklerinin ana kısmı yerleştirildi. Sol tarafta ana hendeğin altında Bouzes'e bağlı bir şövalye alayı ve Pharas'ın önerisi ve Belisarius'un onayıyla Pharas'ın emri altındaki 300 Herul yükselen zemine yakın yere yerleştirildi. En dıştaki hendeğin dış açısına Hun Sunicas ve Aigan'ın emri altında 600 Hun şövalye yerleştirildi. Sağ kanadın düzeni tamamen simetrikti. Niketas'ın oğlu John Cyrill ve Marcellus'un emri altındaki birlikler solda Bouzes tarafından kurulan düzene benzer bir düzen kurdular. Hun şövalyelerin diğer zırhlı birlikleri Simmas ve Askan en uç sağa yerleştirildi²². Malalas'a göre Bizans ordusu, bir kısmı kale içerisinde yerleşmiş olmasına rağmen Dara dışında kamp kurmuştu. Çünkü Dara, 25 bin kişilik bir orduyu içerisinde barındıramayacaktı²³.

Procopius, hazırlıkların yapıldığını belirttikten sonra çok geçmeden Sasanilerin büyük bir orduyla geldiğini ve Dara şehrinden 20 stadia (yaklaşık 4 km) uzaklıktaki Ammodios²⁴ denen yerde kamp kurduklarını, bu ordunun

²⁰ Procopius I, s. 105; Gibbon, V, s. 117; Mahon, s. 36; Martin, "Strategy Near Dara & Rome", s. 4.

²¹ Bury, I, s. 373-374; Mahon, s. 36; Holmes, II, s. 397; Teall, s. 300; Martin, "Strategy Near Dara & Rome", s. 4.

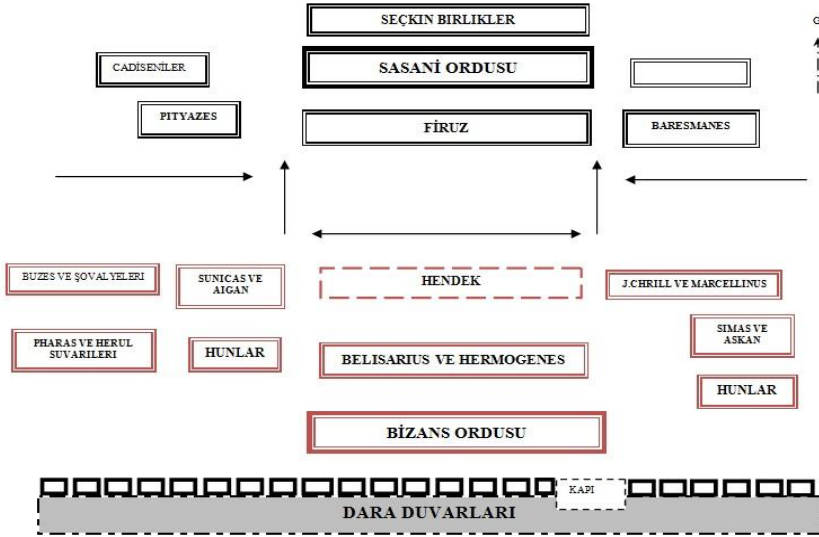
²² Bury, I, s. 374-375; Mahon, s. 36; Irfan Shahid, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, vol. I, Washington, 1995 s. 131.

²³ Malalas, s. 265; Martin, "Strategy Near Dara & Rome", s. 6.

²⁴ Dara'nın yaklaşık 4 km güneybatısında bulunan ve Türkiye-Suriye sınır hattı üzerinde uzanan bugünkü Amuda. İmparator I. Anastaisus, Sasani sınırında bir istihkâm şehri inşa etmeye karar verdiğinde Dara ile Ammodios arasında kalmış, bilahare su kaynaklarına sahip olması sebebiyle Dara'yı tercih etmişti. Bkz. Zachariah, s. 165-166; Brian Croke-James Crow, "Procopius and Dara" *Journal of Roman Studies*, vol. 73, (1983), s. 149.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

liderlerinin Pityazes ve tek gözlü Baresmanes olduğunu, fakat bilahare Mirran olarak atanmış olan Firuz isminde bir generalin gelerek bizzat komutayı ele aldığını yazar²⁵. Firuz, Dara'ya ulaştıktan sonra Belisarius'a ertesi gün içerisinde yıkanması için kendisine derhal bir banyo hazırlaması talimatını içeren aşağılayıcı bir mesaj gönderdi²⁶. Romalıların hakarete boyun eğmeye niyetleri yoktu. Şehrin duvarlarının dış kısmında hazırlıklar yaptılar. Sasaniler, bütün gün savaş hattında kıvılcımsız pozisyonlarını dikkatlice almış olarak Romalılara saldırmak için beklediler. Akşamleyin kamplarına çekildiler, fakat sonraki gün sabah düşmanlarını önceki gün gibi aynı pozisyonda dururken buldular²⁷. Sasani ordusunun yarısı Bizans düzeni karşısında, diğer yarısı ihtiyaten öndekiler yorulduğu zaman onları değiştirmek için biraz geride muhafaza edildi. Mirran'a bağlı iki generalden Baresmanes sol kanadı, Pityazes sağ kanadı komuta etti. Ölümsüz birlikler (ordunun seçkin kısmı) olağanüstü bir durum için ayrılmıştı²⁸. Tarafların savaş yerleşim düzeni şöyledi:

Plan 1: Sasani ve Bizans Ordularının Dara Savaşı Yerleşim Düzeni

²⁵ Procopius, I, s. 105, 107.

²⁶ Procopius, I, s. 107; Gibbon, V, s. 117; Rawlinson, III, s. 443; Bury, I, s. 374; Holmes, II, s. 397.

²⁷ Bury, I, s. 374.

²⁸ Bury, I, s. 375; Holmes, II, s. 398.

Romalılar, sonraki gün savaş olacağını düşünerek kuvvetli hazırlıklar yaptılar. Gün doğumunda düşmanın kendilerine karşı ilerlediğini görek düzenlerini aldılar. Bizans birlik komutanları, yanlarındaki birliklerle hendeğin önemli kısımlarına yerleştirildi. Romalılar 25 bin kişiden mürekkep, fakat Sasaniler 40 bin atlı ve yayadan oluşuyordu, hepsi mümkün olduğu kadar sık saflarla yürüyebilmek için yan yana gelmişlerdi. Savaş henüz başlamamıştı, fakat Sasaniler, Romalıların iyi komutası altında endişeli görünüyordu²⁹.

Esas savaş başlamadan önce bazı küçük çarpışmalar meydana geldi. Sağ kanattaki atlılar kesin bir çıkarmayla Bouzes ve Pharas'ın güçleriyle karşı karşıya geldiler ve Romalılar kısa bir mesafe geriye çekildiler. Sasaniler onları kovalamasa da orada kaldılar. O sırada Romalılar, kaçmak için aniden onların üzerine saldırdı. Sasaniler onların saldırılarına dayanamadı, zırhlı birlik tarafına geri döndüler. Bouzes ve Pharas'ın güçleri kendi pozisyonlarını aldı. Bu çarpışmada Sasanilerden yedi kişi öldü ve Romalılar onların cesetlerini ele geçirdiler. Sonra her iki ordu kendi pozisyonunu korudu³⁰. Procopius, orduların bu kısa süreli çarpışmasından başka, her iki ordudan birer askerin teke tek bir düello gerçekleştirdiklerini kaydederek ayrıntıları şu şekilde hikâye eder:

“Genç bir Persli, Bizans ordusuna çok yakın bir yerden Kim benimle savaşmak ister? diyerek hepsine meydan okudu ve tüm orduda Bouzes'in savaş konusunda hiçbir tecrübesi olmayan ve aslında bir asker bile olmayan özel görevlisi Andreas adlı kişi hariç hiç kimse bu tehlikeyle karşı karşıya gelmeye cesaret edemedi. Bu adam, Bouzes ya da başka birinden emir almaksızın teke tek bir çarpışma için gitti ve saldırısını nasıl gerçekleştireceğini düşünürken barbarı yakaladı, onu sinesinin sağ tarafından mızrağıyla vurdu. Persli bu darbeyi kaldıramadı ve böylesine olağanüstü bir adam tarafından alt edilerek yere düştü. O sırada Andreas, küçük bir bıçakla kurbanlık bir hayvan gibi gerisi üzerinde uzanırken Persliyi öldürdü ve hem şehir duvarından hem de Bizans ordusundan güçlü bağırmalar yükseldi”³¹.

Persliler, bu sonuca çok sinirlendiler ve aynı amaçla başka bir atlı gönderdiler. Bir atlı, düşman ordusu üzerine geldi. Romalılar arasında kimin

²⁹ Procopius, I, s. 109.

³⁰ Procopius, I, s.109; Holmes, II, s. 398.

³¹ Procopius, I, s. 109, 111.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

kendisiyle savaşmaya istekli olduğunu sordu ve onun karşısına hiç kimse çıkmayınca Hermogenes tarafından men edilmiş olmasına rağmen, Andreas bir kez daha ileri atıldı. Böylece, bu iki adam at üzerinde birbirlerine mızraklarıyla ve silahlarıyla delice saldırdı. Taraflar, birbirlerinin yanından çok yakın geçti ve atlar binicilerini üzerlerinden attı. Her ikisi de aceleyle ayağa kalkmaya çalıştı. Fakat Persli bunu kolayca yapamadı, çünkü ağır bedeni buna izin vermiyordu. Andreas bunun farkına vararak ona sert bir şekilde vurdu ve dizi üstüne ayağa kalkarken onu öldürdü³². Procopius, Andreas'ın kahramanlıklarını bu şekilde aktardıktan sonra havanın kararmasıyla birlikte, her iki ordunun geceyi geçirdiğini ve ertesi gün Perslilerin isteğiyle Nusaybin şehrinden 10 bin kişilik takviye bir birliğin Sasani ordusuna katıldığını yazar. Bu arada Belisarius ile Hermogenes (Sasanilere) şu mesajı yazdı:

“Ne kadar az akıllı olursa olsun her insan tarafından kabul edildiği gibi ilk nimet barıştır. Herhangi biri onu yok edecek olursa, sadece kendi çevresi için değil, tüm halkı için gelecek kötülüklerin de sorumlusu olacaktır. En iyi general, bu yüzden savaştan barışı çıkarabilir. Fakat siz, Perslilerle Romalıların ilişkileri iyiye, her iki hükümdarın danışmanları da barışı isterken ve elçilerimiz bütün komşuluk ilişkilerini görüşmeye hazırken sebepsiz yere bir savaşa sebep oluyorsunuz. İstilanız sebebiyle telafi edilemez bir zarar ümidimizi yok etmezse, söz konusu elçiler yakın zamanda durumu tartışarak hallederler. Ordunuzu mümkün olduğunca İran topraklarına çekin ve büyük nimetlere engel olmayın”³³.

Böylece, bu mektupla savaşın tek müsebbibi olarak Sasanileri gösteren Belisarius, barış görüşmelerinin düşman tarafından rafa kaldırıldığını ima ediyor ve bundan sonra olacaklar içinde yine düşmanı sorumlu tutuyordu. Sasani komutanlarına gönderilen bu mesaj, haliyle en sert şekilde karşılık bulmuştu. Procopius, mesajı alan Sasani komutanının Belisarius'a şu karşılığı verdiğini kaydeder:

“Aslında, sizin yazdıklarınızla ikna edilmeli ve taleplerinizi yerine getirmeliydim. Fakat yapamadım, çünkü mektubu gönderenler, söz vermesi kolay olan fakat vaatlerini yerine getirmesi çok zor olan

³² Procopius, I, s. 111-113. Ayrıca bkz. Holmes, II, s. 398-399.

³³ Procopius, I, s. 113-115; Rawlinson, III, s. 443; Holmes, II, s. 399; Mahon, s. 37.

Romalılardır. Biz, sizin yalancılığınız sebebiyle (barıştan) umutsuz olduğumuzdan dolayı sizden önce ordularla gelmek zorunda kaldık. Benim değerli Romalılarım! Şu an itibariyle Perslilere karşı savaşmaktan başka hiçbir şey yapmak zorunda kalmayacaksınız. Burada ya ölmeye ya da bize adaletle tabii olana kadar yaşlanmaya mecbur kalacağız”³⁴.

Karşılıklı restleşmelerle dolu bu mektuplar, aslında barışın tesisinden çok savaşın gerekçelerini içeriyordu. Her iki taraf da barış yolunun tıkanmasından bir diğerini sorumlu tutuyor, meydana gelecek bir çarpışma sonucunda kendilerinin muzaffer olacağını ima ediyordu. Bu arada Sasanilerin takviye birlikleri ulaşmıştı ve Sasani generali aktif harekâtı başlattı. Piyadesini merkeze yerleştirdi. Öncelikle Romalılara cirit ve yağmur gibi ok fırlattı. Romalılar buna kendi silahlarıyla karşılık verdi. Fakat Sasaniler, birçok avantaja sahipti. Büyük kalkanlar tarafından korunuyorlardı ve bu savaş sitiline düşmanlarından daha fazla alışıktilar. Romalılar hala direniyordu. Kısa süre sonra Romalıların sol kanadı zorluklar yaşadı³⁵. Procopius, savaşın bu dönemi ile ilgili verdiği bilgilerle bu savaşın adeta resmini çiziyor:

“Hiçbir taraf gün ortasına kadar savaşa başlamadı. Öğlen geçer geçmez barbarlar harekete geçti. Onlar, çarpışma için günün bu saatini seçmişlerdi. Çünkü kendileri yalnızca akşamları yemek yeme alışkanlığına sahiptiler. Böylece onlara hızlı bir şekilde saldırılırsa dinamik olacaktı. Romalılar ise öğleyin yediler. Başta her iki taraf da ok yağdırdı ve hava oklarla karardı. Barbarlar daha çok ok atmalarına rağmen iki taraftan da birçok kişi öldü. Barbarlardan yorulan kimsenin yerini alanlar daima öne geçiyordu. Perslilerin yüzüne vuran rüzgâr, önemli ölçüde onların hareket etmelerini engelliyordu. Her iki taraf da oklarını tüketmişti. Karşılıklı mızraklarını kullandılar”³⁶.

Savaş, bu şekilde ilk etapta karşılıklı bir ok saldırısıyla başlamıştı. Sasaniler iyi okçular olarak daha fazla ok atmıştı. Romalılar, Procopius’un belirttiği üzere rüzgârı arkalarına almışlardı ve bu durum önemli bir avantajı

³⁴ Procopius, I, s. 115; Holmes, II, s. 400.

³⁵ Rawlinson, III, s. 443.

³⁶ Procopius, I, s. 123-125; Holmes, II, s. 400-401; Bury, I, s. 375-376.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

teşkil ediyordu. Müellif, bu aşamadan sonra gelen zafer hakkında şunları yazıyor:

“Romalıların sol kanadına çok baskı yapıldı. Perslilerin sağında Pityazes ile birlikte savaşan Cadiseniler³⁷, Romalıların üzerine yürüdü ve cesurca baskı yaparak kaçarken birçoğunu öldürdüler. Sunicas ve Aigan emri altındaki Hunlarıyla bunu görünce dötrnala Cadiseniler üzerine saldırdılar. Fakat Pharas ve ona bağlı tepe üzerinde yerleştirilmiş olan Heruller, Hunlardan önce davrandı. Düşmanın arkasına düşerek Cadiseni ve diğer birliklere karşı mükemmel kahramanlıklar yaptılar. Cadiseniler de ayrıca Sunica şövalyelerinin diğer taraftan kendi üzerlerine geldiklerini görünce geri dönüp kaçtılar. Bozgun göze çarpınca Romalılar bir araya geldi ve düşman üzerinde büyük bir kıtal gerçekleştirdiler”³⁸.

Bu arada Mirran, olağanüstü bir durum için sakladığı seçkin birliklerini çaktırmadan sol kanada gönderdi. Belisarius ve Hermogenes bunu gördükleri zaman Sunicas, Aigan ve onlara bağlı Hunların Simmas ve Askan'ın yerleştiği sağ tarafa gitmelerini, Belisarius'a bağlı birliklerin arkasında yerleşmelerini emrettiler. Bu sırada Sasanilerin, Baresmanes tarafından idare edilen seçkin birliklerden oluşan sol kanadı hızlı bir şekilde sağ kanada saldırdı ve Romalılar saldırıya dayanamadan kaçtılar. O sırada köşede yerleştirilen Hunlar büyük bir şevkle kovalayanlara saldırdılar. Tehlikeyi fark eden Perslilerin önde gelenleri, kaçanları kovalamaktan vazgeçip kendilerine saldıranlara döndüler. Fakat bu hareket onları düşmanın iki yakası arasına yerleştirdi³⁹.

Kaçan kısım, ne olduğunun farkına vardı ve toplandı. O sırada, diğer Persliler ve seçkin birlikler şartların ağırlaştığını görerek Baresmanes ile Romalılara karşı bu tarafta saldırdılar. Romalılar onları karşıladı ve Sunicas, Baresmanes'i atından düşürerek öldürdü. Böylece barbarlar paniğe kapıldılar ve cesaretlerini unutarak mutlak bir bozgun içinde kaçtılar. Romalılar, onlara yakındı ve yaklaşık 5 bin kişiyi öldürdüler. Yenilen Sasani ordusunun yaya birlikleri kalkanlarını fırlattılar ve düşmanları tarafından yakalanarak

³⁷ Müellifin kaydettiği bu isim antik İran'da yaşayan Cadusian göçebe kabileleri olabilir. Bkz. Rawlinson, III, s. 443.

³⁸ Procopius, I, s. 123-125.

³⁹ Procopius, I, s. 125-127; Rawlinson, III, s. 444; Bury, I, s. 376.

öldürüldüler. Böylece Persliler geri çekilmeye, Romalılar da onları kovalamaya başladı. Romalılar çok az bir mesafe kovaladılar, Belisarius ve Hermogenes ordunun daha ileriye gitmesine izin vermedi. Çünkü aceleyle kovalarlarsa Persliler dönüp onlara saldırabilirlerdi. Zafer olağanüstü bir değere sahipti ve aksi bir teşebbüsle bunu geri çevirmek aptallık olacaktı. Bu temiz zaferi muhafaza etmenin önemli olduğunu düşündüler⁴⁰.

Dara Savaşı, dönemin bir diğer çağdaş kaynağı Zachariah'ın kroniğinde de kısaca anlatılır. Bu müellifin yazdığına göre, Mihran ve Marzabanlar bir ordu topladılar ve Dara'ya karşı Ammodis'te kamp kurdular. Şehri alacaklarından emindiler, çünkü Bizans ordusu onların kılıçlarıyla küçülmüştü. Onların süvari ve piyadeleri şehri kuşatmak ve onu ablukaya almak için şehrin güney kısmına geldiler. Fakat bir Bizans gücü, cezalandıran fakat tamamen ölüme terk etmeyen Allah'ın izniyle onları karşıladı. Bir Hun generali olup Romalılara esir düşmüş olan Sunica adlı bir general ve bir Bizans tribunes'i (yüksek askeri yetkili) olan Simuth ve onun 20 zırhlı adamı cesaretle ve şevkle bir taraftan diğerine geçerek mızrakla sağdan soldan onlara saldırdı. Bunların bağrıışmaları ve gürültüleri o kadar korkunçtu ki, Perslileri ürküttü, iki liderleri öldürüldü. Ayrıca çok sayıda atlı öldürüldü⁴¹. Procopius'un söylemiyle, böylece uzun zamandır olmayan bir şey gerçekleşmiş ve Sasani ordusu Romalılara yenilmişti. Bu şekilde her iki ordu birbirinden ayrılmıştı. Persliler, artık Romalılarla savaş için istekli değillerdi⁴².

Dara Zaferi, büyük oranda planlı olmanın, askeri yapıların, zekice ordu yerleşim düzeni ve hendek hattının taktiksel kullanımının bir sonucudur. VI. yüzyılda gerçekleşen bu savaş ve elde edilen bu zafer önemliydi, çünkü Bizans'ın Perslilere karşı kesin olarak imparatorluk sınırında kazandığı ve bu sınırların güvenliği ile ilgili kalelere önem verildiği ilk on yıldır. Bununla birlikte, Bizans İmparatorluğu açısından sadece bir zafer olarak kaldı. İmparatorluk, Sasanilerin 50 bin kişilik ordusuna karşı kazandığı bu parlak zafere rağmen düşmanlarından herhangi önemli bir istihkâm elde edemedi. Nitekim Sasani hükümdarı I. Kavad'ın ölümüyle, halefi I. Hüsrev Anuşirvan Romalılarla eski sınırlarına dönülme şartıyla barış yapacaktı. Savaşın tek önemi, imparator I. Justinianos'un ordusunu test edebilme imkânı elde edebilmiş olması ve psikolojik olarak Bizans ordusunun güven tazelenmesine katkıda

⁴⁰ Procopius, I, s. 127-129; Gibbon, V, s. 117; Rawlinson, III, s. 444; Bury, I, s. 376.

⁴¹ Zachariah, s. 224-225.

⁴² Procopius, I, s. 129.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

bulunmasıydı. Bununla birlikte bu zafer Roma'ya Ermenistan'da bazı avantajlar sağlayarak aşağıda bahsedeceğimiz *Sonsuz Bariş*'a muzaffer taraf olarak iştirak etmelerini sağladı⁴³.

C. Callnicum (Rakka) Savaşı (531)

531 yılına gelindiğinde Sasanilerin, bir yıl önce Dara'da aldıkları mağlubiyeti unutturmak ve durumu eşitlemek için bir girişimi oldu. Procopius'un kayıtlarına göre Sasani hükümdarı I. Kavad, yetenekli bir savaşçı olan Azarethes ile Alamondaros'un liderliğinde 15 bin kişilik orduyla Romalılara karşı sefere çıkmalarını emretti. Bu ordu hızla ilerledi ve Fırat nehrini geçti. Haber ulaştığında Belisarius da tüm hızıyla harekete geçti. Öncelikle I. Kavad'ın başka bir düşman ordusuyla gelmesi ihtimaline karşı her şehirde yeterli garnizonlar tesis etti. Geri kalan ordusuyla istila bölgesine hareket etti. Büyük bir telaş içerisinde Fırat'ı geçti. Roma ordusu yaklaşık 20 bin yaya ve süvariden oluşuyordu. Kısa süre sonra Seracen (Arap) ordusuyla Arethas da onlara katıldı⁴⁴.

Roma ordusu, Chalcis (Kınnesrin)'e ulaştı ve burada kamp kurdu, çünkü düşmanın çok yakında olduğu haberini almışlardı. Romalıların geldiği haberi ulaşınca Persliler korktular ve ilerlemeye devam etmeyerek geldikleri yolu takiple geriye hareket ettiler. Belisarius tarafından kıyı hattı boyunca takip edildiler. Neticede Sasani ordusu, Fırat kıyısı üzerinde Callnicum şehrinin tam karşısında ordugâhını kurdu. Romalılar da düşman karşısına mevzilenerak yerlerini aldı. Belisarius, nehre yakın sol kanada piyade birlikleri, sağ kanada ise Arethas liderliğindeki Seracen birliklerini yerleştirdi. Kendisi de süvari birlikleriyle merkezde yer aldı. Çarpışma öncesi askerlerine cesaret verici bir konuşma yapan Sasani generali Azarethes ise ordusunu Pers askerlerini sağ kanada, Seracencilileri sol kanada yerleştirmek suretiyle savaş pozisyonunu aldı⁴⁵.

Malalas, savaşın seyri ile ilgili çarpıcı detaylar aktarır: Müellif, 19 Nisan 531 Cumartesi günü gerçekleştiğini belirttiği bu savaşta Belisarius'un savaşın

⁴³ Oman, s. 74; G. Percy Badger, *Nestorians And Their Rituals with the Narrative of Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844*, vol. I, London, 1852, s. 310; Parry, s. 161; W. A. Wigram, *An Introduction to The History of the Assyrian Church or The Church of the Sassanid Persian Empire (100-640)*, London 1910, s. 182-183; Martin, "Strategy Near Dara & Rome", s. 5.

⁴⁴ Procopius, I, s. 161-163; Mahon, s. 41-43; Shahid, s. 132.

⁴⁵ Procopius, I, s. 163, 167, 169; Mahon, s. 41-43; Holmes, II, s. 404-405; Shahid, s. 135.

tüm yükünü adamları Sunicas ve Simmas'ın omuzlarına yükleyerek bir tekneyle kaçtığı yazır. “*Belisarius, olanları gördüğü zaman sancağını yanına aldı, bir tekneye binerek Fırat'ı geçti ve Rakka'ya ulaştı. Ordusu onu takip etti. Bazıları botları kullandı diğerleri atlarıyla yüzmeye çalıştılar*”⁴⁶. Procopius'a göre ise Belisarius, tekne ile kaçmadan evvel atından inerek gece karanlığı çökünceye kadar yaya olarak savaştı. Gece karanlığı çöküp Persliler kamplarına çekilince birkaç adamıyla birlikte bir yük teknesine binerek nehrin karşı kıyısına geçti. Diğer Romalılar da yüzerek aynı kıyıya ulaştılar⁴⁷. Malalas, geride kalan Sunicas ve Simmas'ın Perslilere karşı savaşıma devam ettiğini ve ayakta kalan orduları tarafından korunarak atlarından inip yiğitçe savaştıklarını kaydeder. Bu iki komutan akıllı bir savaş düzeni ile birçok Persliyi imha ettiler. Perslilerin, kaçan Romalıları kovalamalarına engel oldukları gibi, Sasani ordusundan üç komutanı da yakaladılar⁴⁸.

Zachariah kroniğinde, Callinicum Savaşı kısa ifadelerle teyit edilir. Buna göre, 531 yılında Persliler, Roma sınırında çöl içlerine doğru girdiler ve Fırat üzerinde kamp kurdular. Her zamanki taktikleri gereği bir hendek kazdılar. Belisarius ise Roma ordusunun başında savaş için onlara karşı hareket etti ve bölgeye ulaştı. Sasani komutanı Asthebid (Azarethes) onlardan ürkmüştü. Romalılara, ordulardaki Hristiyan ve Yahudiler hatırına içinde buldukları kutsal güne saygı duymalarını isteyen bir mesaj gönderdi. General Belisarius, bunu göz önünde bulundurmaya ve teklifi kabul etmeye meyilliydi, fakat komutanlar homurdanarak beklemeye rıza göstermediler. Soğuk bir gündü, Romalılar yüzlerine karşı esen rüzgârla güçsüz görünüyorlardı. Neticede Romalılar, düşman saldırıları başlamadan önce geri dönüp firar ettiler. Birçoğu Fırat'a düşerek boğuldu, diğerleri yakalanarak öldürüldü. Belisarius ise Butzes'in yeğeni esir alınırken kaçtı⁴⁹.

Savaşın yankıları Roma cephesinde bir müddet devam etti. Magister Hermogenes, savaşta olanları öğrendiği zaman konuyla ilgili imparatoru bilgilendirdi. Mektubu alan imparator I. Justinianos, o sırada Ermenistan'da bulunan Sittas'a askeri yardım için doğu bölgelerine gitmesi talimatını verdi. Sittas, hemen harekete geçerek Ermenistan dağları üzerinden Samsat'a geldi.

⁴⁶ Malalas, s. 271; Cameron, s. 157-158.

⁴⁷ Procopius, I, s. 173-175. Cameron, s. 158, not 51. Bu çarpışmadan kısa süre sonra Belisarius'un aceleyle görevinden alınması onun tekneyle kaçma hadisesini güçlü kılıyor. Bkz. Cameron, s. 158.

⁴⁸ Malalas, s. 271.

⁴⁹ Zachariah, s. 225-226.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

Bir diğer görevli Constantiolus da gerçekleşen savaş ile ilgili ayrıntıları edinmesi için imparator tarafından bölgeye gönderildi. Antakya'ya ulaştıktan sonra olanları öğrenmek için Romalı komutanların istikametinde ilerledi. Olayın ayrıntılarını öğrendikten sonra İstanbul'a hareket etti ve durumu imparatora rapor etti⁵⁰. İmparator I. Justinianos, savaş hakkında ayrıntıları edindikten sonra ordusunun Fırat üzerinde bulunan Thannuris'te Sasaniler tarafından hezimete uğratılmasından sorumlu tuttuğu Belisarius'u görevinden aldı ve yerine Moundos'u atadı⁵¹.

Neticede, Dara Savaşı Romalılar için nasıl kesin bir zafer idiyse, Callinicum Savaşı da onlar adına açık bir hezimet olmuştu⁵². Üstelik Belisarius, savaş devam ederken birkaç adamıyla birlikte tekne ile karşı kıyıya firar etmişti. Fakat Procopius'un teselli edici söylemiyle, savaşta Perslilerin kayıpları da Romalılardan daha az değildi. Onun kayıtlarına göre, Azarethes ordusuyla İran'a ulaştığında savaşta başarılı olmasına rağmen, I. Kavad'ın sonuçtan hiç tatmin olmadığını gördü. O, huzura çıktığında Sasani hükümdarı Romalılardan bir kale elde edip edemediğini sordu. Azarethes, "hiçbir kale ele geçiremedim, fakat savaşta Romalıları ve Belisarius'u mağlup ettim" dedi. I. Kavad ise onu azarladı ve rütbelerini söktü⁵³.

Malalas, bu yılın Haziran ayında Sasanilere karşı sefer hazırlıklarının devam ettiği sırada Seracen lideri Alamondaros'un barış şartlarını görüşmek üzere, imparatora diyakoz Sergius aracılığıyla bir mektup gönderdiğini, imparatorun mektubu almasına rağmen sefer hazırlıklarını durdurmadığını kaydeder. Bununla birlikte I. Justinianos, Rafinus'u dostluk önerisini kabul ettiğine dair bir mektupla elçi olarak Pers sarayına gönderdi⁵⁴. Zachariah'ın verdiği bilgilere bakılırsa, Callinicum Savaşı'ndan kısa süre sonra Perslilerin Martyropolis (Meyyafarikin-Silvan) üzerine gönderdikleri orduyu karşılamak üzere, Sittas'ın komutasında Seracen lideri Bar Gabala'nın da katılımı ile büyük bir Roma ordusu toplandı ve aynı yılın sonlarına doğru Amid'e geldi. Romalılar Martyropolis'e ulaştıklarında kış gelmişti, Persliler de yağmur ve çamur sebebiyle daha fazla ilerleyemediler. Dahası, kalabalık Roma ordusundan da ürktüler. Tam bu sırada hükümdarları I. Kavad'ın ölüm haberini aldılar ve

⁵⁰ Malalas, s. 271.

⁵¹ Zachariah, s. 228; Malalas, s. 272.

⁵² Shahid, s. 134.

⁵³ Procopius, I, s. 175-177.

⁵⁴ Malalas, s. 272.

Romalılarla anlaşarak şehirden çekildiler⁵⁵. Bu tarihten sonra Perslilerle Bizans İmparatorluğu arasında *Sonsuz Barış* imzalanıncaya kadar geçen süre içerisinde bir çarpışma olmadı ve 532 yılında adı geçen barış imzalandı.

D. Sonsuz Barış'ın İmzalanması (532)

I. Kavad'ın ölümünün ardından I. Hüsrev Anuşirvan (531-579) Sasani tahtına oturdu. I. Hüsrev Anuşirvan'ın hükümdarlığıyla birlikte 532 yılında taraflar arasında barış görüşmeleri başladı. Daha önce iki imparatorluk arasında *süresiz* olarak tanımlanan bir barış akdedilmemişti. Bu tanımlama her iki tarafın da gelecekteki ilişkiler bağlamında iyimser olduğunu gösteriyor⁵⁶. Procopius barış görüşmelerinin ayrıntılarını verir. Onun kaydettiğine göre, I. Justinianos'un talimatıyla Rafinus, Alexander ve Thomas, Hermogenes ile birlikte elçi sıfatıyla hareket ettiler ve hepsi Sasani hükümdarından önce Dicle Nehri'ne ulaştılar. I. Hüsrev Anuşirvan, onları gördüğü zaman rehinelere serbest bıraktı. Daha sonra elçiler, I. Hüsrev Anuşirvan'a dil döktüler ve Bizans elçilerine yakışmayan cezb edici sözler sarf ettiler. Bu tavır sebebiyle I. Hüsrev Anuşirvan yumuşadı. Öngörülen antlaşmanın şartları şöyleydi:

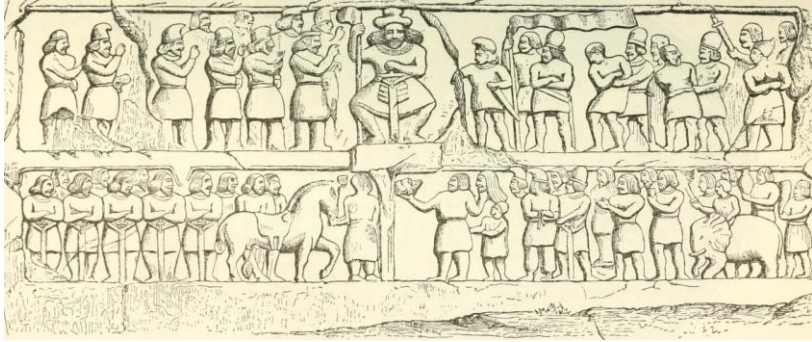
- Romalılar Caspian Gates'in (Kafkas Sınırları)⁵⁷ savunma bedeli olarak Sasanilere 110 "centenaria" (yaklaşık 11 bin paund değerinde altın) verecek, buranın savunması Sasanilerin sorumluluğu altında olacak,
- Dara bir istihkâm bölgesi olarak kalacak, fakat Mezopotamya'daki birliklerin komutanı artık Dara'da bulunmayacak, eski zamanlarda olduğu gibi tüm zamanını İstanbul'da geçirecek,
- Romalıların son dönemlerde Perslilerden elde ettiği Pharangium bölgesi ve Bolum Kalesi geri verilecek ve Perslilerin Lazica'da Bizans sınırında zapt ettikleri kaleler boşaltılacak,
- Romalılar ve Persliler ebedi dost ve müttefik olacaklar ve asker ve para ihtiyaçları olduğunda birbirlerine yardım edeceklerdi⁵⁸.

⁵⁵ Zachariah, s. 228-229.

⁵⁶ Greatrex, s. 488.

⁵⁷ Kafkas sınırlarının güvenliği, Barbar istilalarının önlenmesi noktasında her iki imparatorluk açısından önem taşıyordu. I. Hüsrev Anuşirvan, Rafinus ile yaptığı resmi görüşmede ona Caspian Gates (Kafkas Sınırları)'in korunmasının tüm sorumluluğunun kendi omuzlarına yüklendiğinden ve Dara kalesinin kendi sınırında sürekli bir tehdit teşkil ettiğinden şikâyet etti. O, aynı zamanda İran'ın fakir bir ülke olduğunu, Romalıların para konularında cimri olduklarını, *Ya Dara'yı bize terk edin, ya da Caspian Gates'in bakımı için adil bir miktar (para) ödeyin* dedi. Holmes, II, s. 403.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

Resim 1: I. Hüsrev Anuşirvan'ın Bizans Barış Temsilcilerini Kabulü (m. 532) (Rawlinson, III, Plate XLI)

I. Hüsrev Anuşirvan, Lazica'da zapt ettiği kaleleri geri vermek istemiyordu. Buna karşılık Romalılardan Pharangium bölgesi ve Bolum Kalesi'nin verilmesini istedi. Ayrıca, kendisine verilecek olan altınların ya Dara şehri üzerinden ya da Caspian kapılarındaki garnizon üzerinden getirilmesini talep etti. Bizans elçileri, ona Pharangium bölgesi ve Bolum Kalesiyle ilgili imparatora danışmadan bir karar veremeyeceklerini söyleyerek konuyla ilgili olarak Rafinus'u imparatora göndermeye karar verdiler. O dönüncüye kadar diğerleri orada bekleyecekti. Rafinus, İstanbul'a ulaştığında imparator I. Justinianos'a I. Hüsrev Anuşirvan'ın barışla ilgili kararını bildirdi. İmparator onlarla bu şartlar üzerinde bir karara varmaları talimatını verdi⁵⁹. Bu sırada, I. Hüsrev Anuşirvan'a, I. Justinianos'un öfkelenerek Rafinus'u öldürdüğüne dair gerçekdışı bir haber ulaşmıştı. I. Hüsrev Anuşirvan'ın zihni bu yüzden çok karıştı ve bütün ordusuyla birlikte sınırlı bir şekilde Romalılar üzerine yürüdü. Fakat Rafinus, dönüş yolunda Nusaybin'e mevkide onunla karşılaştı, Nusaybin'e gittiler ve barışı tesis etmek üzere olduklarından dolayı elçiler oraya para taşımaya başladı⁶⁰.

İmparator I. Justinianos, kısa süre sonra Lazica'daki kalelerden vazgeçtiği için pişman olmuştu ve elçilere o kaleleri tekrar almaları için bir

⁵⁸ Procopius, I, s. 203-205; Malalas, s. 282; Rawlinson, III, s. 450. Pharangium, Bizans-Sasani sınır hattı üzerinde uzanan sınır ve anlaşmazlık bölgesidir. Bugünkü Erzurum İspir ilçesi sınırları içerisinde yer alır.

⁵⁹ Procopius, I, s. 203-205; J. S. Buckingham, *Travels in Mesopotamia*, London, 1827, s. 238; Holmes, II, s. 416; Mahon, s. 49; Diehl, s. 29; Badger, I, s. 310.

⁶⁰ Procopius, I, s. 205-207.

mektupla talimat verdi. I. Justinianos'un bu talebi, Sasani tarafında kabul görmüşe benziyor. Procopius'un yazdığına göre, çok geçmeden Rafinus ve Hermogenes tekrar I. Hüsrev'in sarayına gönderildiler ve antlaşmayla ilgili olarak her iki tarafın savaş esnasında birbirlerinden gasp ettikleri yerlerin geri verilmesi konusunda anlaştılar. Böylece, İmparator Justinianos'un altıncı yılında *Sonsuz Barış* tesis edildi⁶¹.

Zachariah, bu antlaşma ile ilgili detaya girmeyip sadece Sasani tahtındaki değişiklik sonrası, imparator I. Justinianos'un artık Perslilerle savaşılmaması için ordu sevk etmeye istekli olmadığına vurgu yapar. İmparator, bu sebeple Rafinus ve Hermogenes'i barış için elçi sıfatıyla I. Hüsrev Anuşirvan'a gönderdi, elçiler Hüsrev ile görüşerek imparator tarafından gönderilen altınları ona sundular ve neticede taraflar arasında barış imzalandı. Antlaşmanın 540 yılına kadar yürürlükte kaldığını belirten müellif, içeriğe dair bilgi vermez⁶². *Sonsuz Barış*'tan çok genel olarak bahseden Edessa Kroniği ise, Greklerin 843. (m. 532) yılı Eylül ayında, Persliler ile Romalılar arasında bir barış yapıldığını ve bu barışın 851 Grek yılına (m. 540) kadar sürdüğünü kaydeder⁶³. Malalas, her iki hükümdarın antlaşmayı açıkça kabul ettiğini ve eski bir geleneğe göre kardeş olduklarını yazmaktadır. Böylece 502 yılında İran hükümdarı I. Kavad'ın, I. Anastasius üzerine saldırmasıyla başlayan 30 yıllık savaş son bulmuştu⁶⁴. Bu antlaşmayla Bizans İmparatorluğu, İranlılara haraç ödemek pahasına batıda hareket serbestliği kazanmış, ayrıca Nusaybin'i tehdit eden Dara Kalesi de Romalıların elinde kalmıştı⁶⁵.

Sonuç

Bizans İmparatorluğu tarihinde genel olarak VI. yüzyıl ve bu yüzyıl içerisinde özellikle I. Justinianos dönemi, imparatorluğun Mezopotamya sınırında rakipleri Sasanilere karşı planlı bir savaş politikası takip ettikleri ve güçlü oldukları bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu yüzyıl başlarında I. Anastasius döneminde başlatılan Mezopotamya sınırını güçlendirme faaliyetleri, Dara'nın bir ordu şehri olarak tanzimiyle başlamıştır. Böylece, 363 yılında imparatorluğun sınır karakolu görevini yerine getiren Nisibis

⁶¹ Procopius, I, s. 207-209.

⁶² Zachariah, s. 230-231.

⁶³ "The Chronicle of Edessa (Urfa Kroniği)", s. 38.

⁶⁴ Malalas, s. 282; Rawlinson, III, s. 450.

⁶⁵ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara, 2011, s. 65-66.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

(Nusaybin)'in Sasanilere terk edilmesinin getirdiği güvenlik zafiyeti bu dönemde alternatif istihkâm şehri Dara'nın inşasıyla aşılmaya çalışılmıştır.

I. Anastasius'un halefi İmparator I. Justinianos, Sasanilere karşı öncekilerden daha baskın bir sınır politikası takip etmeyi amaçlıyordu. Bu çerçevede imparator, temel politika olarak sınırdaki kale ve tahkimatların sağlamlığını önemsemiş ve I. Anastasius'un başlattığı sınır istihkâmlarını güçlendirme faaliyetlerini sürdürmüştür. Her ne kadar Sasaniler tarafından tamamlanmadan yıkılsa da Mindouos'taki kale inşası ve Procopius'un Dara'da onun zamanında inşa edildiğini söylediği yeni istihkâmlar veya güçlendirilen mevcut yapılar onun bu amacını açıkça ortaya koymaktadır. I. Justinianos, ayrıca doğu sınırındaki mücadeleyi yürüten ordunun istikrarsızlığını fark ederek sınır birliklerinin düzen ve disiplini için yetenekli general Belisarius'u görevlendirmiştir. Belisarius'un bu bölgeye gelmeden önce görevli olduğu batı sınırında ortaya koyduğu başarılı performans, işlerin yolunda gitmediği doğu sınırında görevlendirilmesinde etkili olmuştur.

General Belisarius'un bölgeye gelir gelmez başlattığı doğu sınırındaki ruhsuz birlikleri ıslah çalışmaları, 530 yılında yaklaşık 50 bin kişilik Sasani ordusuna karşı kazanılan *Dara Zaferi* ile taçlandırılmıştır. Bununla birlikte I. Justinianos, kim olursa olsun, sınır hattında başarısızlık ya da ihmale tahammülü olmayan biriydi. 527 yılında Doğu birlikleri komutanı Liberius'u Nusaybin'e karşı gerçekleştirdiği başarısız sefer sonrası görevden alması gibi, Belisarius'un da 531'deki Callinicum Savaşı'nda başarısızlığından sonra aceleyle görevinden alınması onun bu konudaki duyarlılığını açıkça ortaya koymaktadır. I. Justinianos'un doğu sınırında takip ettiği bu hassas politika ile Bizans İmparatorluğu, VI. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla doğu sınırında rakipleri Sasanilere karşı daha nitelikli ve az tavizkar bir mücadele ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

ANONİM, “The Chronicle of Edessa (Urfa Kroniği)”, (İng. çev. B. Haris Cowper), *The Journal of Sacred Literature and Biblical Record*, (ed. B. H. Cowper), vol. V, New Series, London, 1864, Williams&Norgate.

BADGER, George Percy, *Nestorians And Their Rituals with the Narrative of Mission to Mesopotamia and Coordistan in 1842-1844*, vol. I-II, London, 1852, Joseph Masters, Aldeersgate Street and New Bond Street.

BUCKINGHAM, J. S., *Travels in Mesopotamia*, London, 1827, Henry Colburn, New Burlington Street.

BURY, J. B., *The History of the Late Roman Empire, from Arcadius to Irene, (MS. 395-800)*, London, 1889, Macmillan and Co.

CAMERON, Averil, *Procopius and The Sixth Century*, Duckworth, 1985, University of California Press.

CROKE, Brian-CROW, James, “Procopius and Dara” *Journal of Roman Studies*, vol. 73 , (1983), s. 143-159.

DIEHL, Charles, “Justinianos’s Government in the East”, *The Cambridge Medieval History*, vol II, Newyork, 1913, s. 25-52.

DIGNAS, Beate-WINTER, Engelbert, *Rome and Persia in Late Antiquity: Neighbours and Rivals*, Cambridge, 2007, Cambridge University Press.

DODGEON, Michael H.,-LIEU, Samuel N. C., *The Roman Eastern Frontier And The Persian Wars, (A.D. 226-363), A Documantary History*, New York, 1994, Routlege Press.

ABU’L FEREC, İBNU’L İBRİ, Gregory Abu’l Ferec (Bar Habreus), *Abu’l-Farac Tarihi* , (çev. Ö. R. Doğrul), Ankara, 1999, TTK yay.

FORTESCUE, Adrian, “Justinianos I”, *The Catholic Encyclopedia*, vol. VIII, New York, 1913, s. 578-580.

FRYE, R. N. “The Political History of Iran Under The Sasanians”, *The Cambridge History of Iran, (The Seleucid, Parthian and Sasanian Period)*, (ed. E. Yarshater), vol. III/1, s. 116-180.

GREATREX, Geoffrey, “Byzantium and the East in the Sixth Century”, *The Cambridge Companion to the Age of Justinianos*, (ed. M. Maas), Cambridge 2005, s. 477-510.

GIBBON, Edward, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vol. V, Philedelphia, 1804, W. Y. Birch&Abraham Small, South Second Street.

İmparator I. Justinianos'un İlk Yıllarında Bizans İmparatorluğu'nun Mezopotamya Sınırı

HOLMES, W. G., *The Age of Justinianos and Theodora*, vol. I-II, London, 1907, George Bell and Sons.

HONIGMANN, Ernest, "Nasibin", *İslam Ansiklopedisi*, c. IX, Eskişehir, 1997, s. 99-103.

JOSHUA, *The Chronicle Joshua the Stylite*, (İng. çev. W. Wright), Cambridge, 1882, Cambridge University Press.

JOHN MALALAS, *The Chronicle of John Malalas*, (ing. çev. E. Jeffreys, M. Jeffreys, R. Scott, Brian Croke, Jenny Ferber, Simon Franklin, Alan James, Douglas Kelly, Ann Moffatt, Ann Nixon), Melbourne, 1986, Australian Association for Byzantine Studies.

KEIGHTLEY, Thomas, *History of The Roman Empire, from the Accession of Augustus to the End of the Empire of the West*, (Ed. J. T. Simith), Boston, 1841, Hilliard, Gray and Company.

MAHON, Lord, *The Life of Belasarius*, London, 1829, John Murray, Albemarle Street.

MARTIN, Christopher Lillington, "Procopius on Roman, Persian And Gothic Strategy Near Dara & Rome", *Lampeter Working Papers in Clasistics Draft Only*, Leiden, 2008, s. 1-16.

MARTIN, Christopher Lillington, "Where Was The Fortified Site of Mindous Constructed?" *Master of Studies in Late Antique and Byzantine Studies*, Trinity Term 2012, s. 1-22.

MSIHA ZHA, *Erbil Vekayinamesi*, (çev. E. Sever), İstanbul, 2002

OMAN, C.W.C., *The Byzantine Empire*, New York, 1908, G. P. Putnam's Sons.

OSTROGORSKY, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. F. Işıltan), Ankara, 2011, TTK yay.

PARRY, Oswald H., *Six Months in a Syrian Monastery*, London, 1895, Horace Cox, Windsor House, Bream's Buildings, E. C.

PROCOPIUS, *History of the Wars*, (İng. çev. H. B. Dewing), c. I, New York, 1914, The Macmillan Co.

RAWLINSON, George, *Seven Great Monarchies of the Ancient Eastern World*, vol. I-III, New York, 1875, John W. Lovell Company.

SHAHID, Irfan, *Byzantium and the Arabs in the Sixth Century*, Volume I, Washington, 1995, Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

SOUTHGATE, Heratio, *Narrative of a Visit to the Syrian (Jacobite) Church of Mesopotamia, State of Christianity in Turkey*, New York, 1844, D. Appleton & Co.

SYKES, P. M., *A History of Persia*, vol. I, London, 1915, Macmilan and Co., Limited St. Martin Street.

TEALL, John L. "The Barbarians in Justinianos's Armies" *Speculum*, vol. 40, no. 2, April 1965, s. 294-322.

WIGRAM, W. A., *An Introduction to The History of the Assyrian Church or The Church of the Sassanid Persian Empire (100-640)*, London 1910, Society for Promoting Christian Knowledge.

ZACHARIAH OF MTYLENE, *The Syriac Chronicle Known as That of Zachariah Mtylene*, (İng. çev. F. J. Hamilton-E.W. Brooks), London, 1899, Methuen & Co.

-----, "Mesopotamia", *Encyclopedia Metropolitana or Universal Dictionary of Knowledge*, (ed. Edward Smedley, Hugh James Rose, Henry John Rose), vol. XXII, London, 1845, s. 117-119.